

ELPUSZTULT TANYÁK

Szenti Tibor

Minden emberi alkotás pusztul, átalakul, ahogy a természet hat rá. Fokozottan így van ez akkor, ha a tönkre tételt maga az ember segíti elő és siettet. Az egész világot megrendítette az afgán thalibok által végrehajtott Buddha-emlékek megsemmisítése, majd 2001. szept. 11-én a New Yorkot ért terrortámadás. Korábban szót emeltünk az erdélyi falurombolás ellen, pedig az szerencsére nem sikerült úgy, mint a magyar tanyapusztítás. Különös, hogy ez utóbbi a „művelt emberiséget” nem rázta meg, nem volt nemzetközi tiltakozás és nincs megtorlás.

A második világháborút követően, amikor megtörtént a földosztás, évszázados földéhséget csillapítottak. Nagyon sok nincstelen család jutott kis birtokhoz, amelyből megélhetését kívánta biztosítani. A kapott telkeken lelkesülten fogtak hozzá hajlékot építeni. Akkor még úgy tetszett, hogy a hagyományos parasztelel fenntartható. Kézi eszközökkel, vályogból falat rakva, egész családok szorgoskodtak a tanyaépítésen.

1950-ben betiltották a tanyák létesítését, a meglévőket csak javítani lehetett. Kiterjedten ebben az évben indult meg a szövetkezetekbe való tömörítés első szakasza. Ugyancsak ekkor jelölték ki a tanyaközpontokat is. Ezekben olcsó telkeken kezdeti támogatást élvezve, *falucsírák* bontakoztak ki. Az itt fölépült házakba azok költöztek, akiknek korábban kis, szegényes tanyájuk volt, amelyet a közös művelés érdekében azonnal elbontottak és beszántottak.

A módos, középbirtokos tanyákra egyelőre szüksége volt a szocialista agrárszektornak. Ezek jókora lakóházzal, állattartó istállókkal, ólakkal, színekkal és tárolókkal, legalább 40-100 kat. hold termőfölddel, kellő számú igavonó állattal és szerszámokkal; mindazzal rendelkeztek, amely az alakuló szövetkezetek számára nélkülözhetetlen volt. Kérdés, hogyan jussanak hozzá díjtalanul?

Ezek a középparasztok egy-egy határrész, dűlő, tanyasor meghatározó személyiségei voltak. Többnyire a külterjesből a belterjes gazdálkodásra való áttérés két világháború közötti, kezdeti szakaszában éltek. Fiaikat taníttatták, és közülük legalább az egyiket visszahívták gazdálkodni. Tanyai olvasókörokbén, az ezüst- és aranykalászos gazdatanfolyamokon művelték magukat. Közülük nem egy Hollandiában, Dániában járt és tanulta az ottani *családi gazdálkodást*. Őket figyelte a többi kisparaszt, és igyekeztek utánozni, hogy lépést tudjanak velük tartani.

Hódmezővásárhely — Budapest, Debrecen és Szeged mellett — a legnagyobb határral rendelkezett, és itt 1950-ig közel hétezer tanyaszámot osztottak ki. A tanyarendszer, de a mezőváros meghatározó társadalmi rétege is a polgáriasodó középparasztság volt. Közülük kiemelkedett a vásárhelyi Pusztán Gregus Máté. Jó példaként szerepelt Féja Géza: *Viharsarok* c. szociográfiájában, Németh László: *Égető Eszter* c. regényében. Agrártörténészeink máig úgy emlegetik, mint „a 20. századi Tessedik Sámuel”.

Ezek az emberek nem mondtak le önként a birtokukról. Ahhoz, hogy a Rákosi-rezsim mégis hozzájusson, *kulákká*, a dolgozó nép és a falu ellenségévé nyilvánította őket. Koholt politikai és gazdasági pörökkel, rögtönítélő és vérbíróságok halálos, ill. hosszú fegyházi és kényszermunka-tábori ítéleteivel, az ÁVH fizikai bántalmazásokkal térdre kényszerítette őket. Volt olyan év, amikor a határ harmada börtönökben sínylődött. Vásárhelyen a gazdaifjak fegyveres ellenállásra készülődtek. Előbb a pusztai *fehérgárdistákat* torolták meg, utóbb a békéssámsoni és egyéb, szüntelen meg-megújuló ellenállási mozgalmakat, amelyek elősegítették az 1956-os forradalom kirobbanását.

Az MKP a célját elérte. Tönkretette és megszüntette a paraszti középréteget. Tanyáikon alakultak meg az első szövetkezetek. 1960-ban Kádárék hajtották végre a második szövetkezesítési hullámot. Ennek során a korábbi gazdaságok csereingatlanként rossz minőségű földekre szorulva csupán 2-3, esetleg 5 %-ban

maradtak magánkézben. A települések határába kitették a „Szövetkezeti falu” vagy „Szövetkezeti város” táblát.

A tanyarombolás ettől kezdve szabadult el igazán. A nagyüzemi termelés megalomániája során előbb a téeszeket vonták össze, hiszen az volt a cél, hogy „egy falu—egy szövetkezet” legyen. Azután az erőgépekkel és minden társadalmi, gazdasági megszorítással a tanyák ellen fordultak. A fő indok az volt, hogy a nagyüzemi gazdálkodásnak útjában állnak a korszerűtlen, rossz életkörülményeket teremtő, lehúzó erőként működő tanyák.

A tanyarombolás nem mindenütt egyformán ment végbe. Ebben meghatározó szerepet játszottak a helyi vezetők, elsősorban a megyei pártbizottságok első titkárai. A legnagyobb tanyás megyében, Bács-Kiskunban akkor pl. az agráregyetemet végzett és kellő humanitással rendelkező dr. Romány Pál volt az első titkár, aki nemcsak a tanyarombolást fékezte, de azt is elnézte, hogy tanyák épüljenek. Világosan látta, hogy nem tudnak gazdálkodni a kilométerekre lévő zárt településről. Ahol milliós értékek vannak, éjszakánként állatok ellenek, ott nem lehet a telepeket, szálláshelyeket magukra hagyni, a munkát kötött munkarend szerint végezni.

Nem így Csongrád megyében! Itt, ha a tanyákkal kapcsolatos valamilyen tiltó, az ott folyó természetes életet akadályozó rendelkezést hoztak, azt nem, hogy tompítani igyekeztek volna, hanem a maguk módján még kiélesítették. A Duna-Tisza közti homokhátság szőlő-gyümölcsöseivel meggyűlt a gondjuk. Ez a művelési ág bizonyította, hogy állandóan ott kell élni és lakni. Szüntelen védekezni a kártevők, ill. a károkozás ellen, hogy a szőlőtőke és a fa teremjen. Létre hozták a III. típusú szövetkezeteket, amelyben megtűrték a tanyák egy részét. Így maradhattak meg azok az egykori Szeged járás területén. A Tiszántúlon, ahol szántóföldi művelés folyt — és az erőltetett, naiv ipari növénytermesztés: főleg a gyapot,

cukorrépa, ill a rizs után — többnyire gabonát, kapásokat és takarmányt termeltek, annál inkább tombolt a tanyák iránti gyűlölet.

A tanyák elleni széleskörű társadalmi és gazdasági összefogás így csoportosítható:

Kuláküldözéssel kezdték. Korábbi nincstelen, irigykedő agrármunkásokat jelöltek ki *dűlőbiztosoknak*, akik dühödt ellenségei voltak a szorgalmuk által vagyonnal rendelkező, hol „büdös”, hol „piszkos parasztnak”, aki mint „népnyúzó, elnyomó réteg a kizsákmányolásból élt”. Ezek a dűlőbiztosok — máshol rendőrök vagy Ávósok — szüntelen járták a határt. Gaztetteikre néhány közismert példát említünk. Ha a kutya meg volt kötve, a gazdákat azért jelentették föl, mert az egész birtok területén nem védik a népnek termelt árut. Ha pedig a tanya körül szaladgált és nem tudtak tőle bemenni, azért büntették őket, mert a kulák rájuk uszította a kutyát. Máshol pisztolyt dugtak el, majd a következő nap látványosan megtalálták, és ez elegendő volt a „szocialista társadalmi rend elleni fegyveres ellenállásra való készülődés” vádjához.

A megszegyenítés eszköze volt, amikor pl. Székkutason a rendőrörsön két idős gazdának egymást kellett köpködni, máskor pofozni, ismét máskor lecsirkefogózni és lekulákozni. A fizikai kényszer előbb veréssel kezdődött, azután naphosszat folytatódott a sarokban kukoricán, papucsszögön való térdeléssel, vagy falhoz állítással; amikor az orra hegyével a napilapot kellett a falhoz szorítani. Ahogy gyöngült és imbolyogni kezdett, ha az újság csúszni, netán kiesni próbált, hátulról puskatussal ütötték. Ifjú Gregus Máténak — az Égető Eszter „*Fiamáté*”-jának — a veséjét verték le és a börtönben ellátatlanul halt meg. Tárkány Szűcs István kopáncsi gazdát a vásárhelyi ÁVÓ-n cigányokkal úgy megverették, hogy a haldokló embert hazaadták és másnap otthon belső vérzéseiben belehalt. Adatközlőim rettenetes példái, ill. az emberi kegyetlenkedés leleményei kimeríthetetlenek voltak.

Akár mennyit fizettek az adóhivatalnál, mire hazaértek már ott volt az újabb fölszólítás, hogy azonnal rendezzék az adóhátralékukat, mely annál nagyobb összegre rúgott, minél többet térítettek belőle. A következő kifogás volt a beszolgáltatási kötelezettség elmulasztása. Már egyetlen tojás beadási elmaradásáért börtön járt. Korommal kenték be a padláson talált darab szalonnát, mintha az penészes lenne és közszemlére kihelyezték a város főterén egy drogéria kirakatába. Akár a feudalizmusban a pellengérhez vagy a szégyenoszlophoz kötve, mellé ültették az idős gazdaasszonyt, nyakában táblával: „A dolgozó nép elől dugta el a szalonnát”.

Költöztetésekkel tették őket tönkre. A beltelki házba bérlőket raktak, mert „a gazda nem lakja”. (Dologidőben a munka a tanyához kötötte őket.) Tanyája helyett fölajánlottak neki a másik határban egy romos épületet és oda átköltöztették. Amikor szorgalmas munkával azt is rendbe hozta, visszaköltöztették a régi, közben lepusztult tanyájába. Ezt Hocsi István gazdával is többször megcselekedték. Amikor ismét szóltak, hogy másnap reggel jönnek értük, elbúcsúzott a családjától, mondván: „Én nem mögyök többet abba a »bagolyfészökbe«, inkább itt halok mög.” Hajnalban, amikor kipakolták őket, a család keltené az öreget, aki előző este ünneplő ruhájába fölöltözve lefeküdt és reggelre halott volt.

Egyik gazda fölakasztotta magát, másik a kútba ugrott, harmadik a Tiszának ment. Így tették tönkre azt a réteget, aki munkájával, szorgalmával és vagyonával eltartotta a saját, ill. sok szegény családot; adományaiból iskolák, templomok, középületek építését támogatta, kutakat fúratott, és valamennyi társadalmi réteg közül legjobban őrizte magyarságát, ősi kultúráját és hitét.

Amikor ők nem képeztek akadályt, a tanyák lerombolása csak technikai kérdés volt. A bontáshoz nem kellett embereket fogadni. A bezárt, magára hagyott tanyát éjszakánként hagyták föltörni és kifosztani. Amikor már nem volt mit ellopni, leszedték a cserepeket, tokostól kifeszítették és elhurcolták az ajtókat, ablakokat,

gerendákat. „Kincskeresők” beszakították a kemencét, átlyuggatták a födémet. Kitérték a kútágast, szétverték a nyári jászolt. Midőn csak a megbontott négy fal árválkodott, jöttek az erőgépek: lánc talpas traktorok, darus kocsik, buldózerek, földgyaluk. Gyökerestől kiszaggatták a fákat, tönkretéve a táj meghatározó mikroklímáját. A talajt elegyengették és beszántották. Az összemorzsoltságot vert fal és a széttiport vályog még évek múlva is elszíneződve mutatta az egykori tanya helyét. Ahány lakóhely semmisült meg a határban, annyi család — jövőnknek záloga — „oldott kévéként” esett szét és annyival pusztult nemzetünk.

Hódmezővásárhelyen a Földhivatal fölmérése szerint ma jó ha négyszáz olyan tanya maradt, amelyik nem rom, üdülő vagy hobby-tanya, hanem változatlanul részt vesz a mezőgazdasági termelésben. Amikor Északnyugat irányában elhagyjuk a várost, a körtöltésről az üres határban tiszta időben egészen Mindszentig el lehet látni.

A rónák fölött már csak a szél jár, pusztít az aszály vagy a belvíz. A közeli algyői és kardoskúti szénhidrogénmezők elvitték a talajvizet, környékükön az ásott kutak kiszáradtak, ember és jószág szomjan veszhet. Nincsenek utak, hiányzik a teljes infrastruktúra. Lebontották az iskolákat és az olvasóköroket. Bezárták a tanyai boltokat és az italméréseket. Nincs önkormányzati kirendeltség, orvosi szolgálat és posta; gáz, víz, áram, telefon és közbiztonság.

A mai tanyavilágban a tanyaközpontok mind nehezebben vergődnek. A magányos tanyákon pedig az ember nem leli meg elemi szükségleteit, ezért nem épülnek újak és nincs már kéz, amely a természet erőinek ellenállva, a romboló energiákat megszelídítve, azokat a termelésbe vonná be. A visszakapott nadrágszűj telkeken évről évre több helyen burjánzik a gaz, miközben hitehagyott gazdája kárvallottan tengődik valamelyik bérház emeletén.

HOVÁ FEJLŐDHEK A MAGYAR TANYA?

Szenti Tibor

A magyar tanyarendszer súlyos örökséggel lépett a 21. századba. Szinte fölmérhetetlen a fizikai és lelki rombolás, amelyet még tőkeinjekciókkal sem lehet máról holnapra kezelni. A tanyarombolások óta emberöltő telt el. Az egykori kárvallottak vagy meghaltak vagy a termelésre képtelen öregek. Legföljebb a tapasztalataikat tudnák átadni, ha lenne vállalkozó, aki újra a tanyás gazdálkodást választaná. Csakhogy egyre kevesebb. Még illúziónk sincs, hogy a hajdani, hagyományos tanyarendszert és külterjes mezőgazdasági termelést újra föl lehetne támasztani. Már nem is lenne értelme.

A kárpótlás során sok család visszakapta egykori birtokait, de nem sok köszönet volt benne. A jó földeket élelmes üzletemberek, ügyvédek, egykori „zöld- és vörösbárók” kaparintották meg. A valódi örökösöknek a határban egymástól távol, több táblában többnyire a gyöngébb minőségű földek jutottak. Nekik nem volt tőkéjük, a törvényhézagok kiskapuit nyitogató, szövevényes társadalmi kapcsolatuk, így nem tudtak versenyképesen licitálni. A föld műveléséhez jelentős befektetésre lett volna szükség. Az állati, emberi erő ma már keveset ér. A millióknál kezdődő, jó manőverező képességű, több fajta munka elvégzésére alkalmas gépek idejét éljük.

Kezdetben még látni lehetett olyan termelőt, aki elő vette kiérdemesült ekéjét és kölcsönkért fuvaros lovat fogott elé. A nyakába kanyarított zsákból marokkal vetett, és kézi kapával igyekezett a versenyt tartani a mellette több száz hektáron fűrgén szaladó gépekkel.

A nagy kamatok miatt képtelen volt bankhitelt fölvenni. Aki megpróbálta, az az elmúlt évek hol belvizes, hol aszályos éveiben a gyöngé termés miatt fizetőképtelenné vált és feje fölül még a beltelki hajlékot is elárverezték. Földjeiket

mára vagy a gaz verte föl, vagy a módos úgazdák fölvásárolták. A magyar paraszt egy nagy illúzióval ismét szegényebb lett.

Ahhoz, hogy az egész hazai agrárium, benne a tanya, mint lakó- és munkahely fönmaradhasson, az *időben előre kell menekülnie*. A kárpótlásként kapott földekkel is az volt a baj, hogy a legtöbb gazda fia, unokája ott akarta folytatni, ahol elődei 1950 előtt abbahagyták. Korunkban nem lehet külterjesen gazdálkodni. A mai farm jellegű gazdaságban már csak a belterjes, piacképes tömegtermelő érvényesül. Egyre kevésbé lehet otthon kedvenc kezes állatot tartani. Ez mind inkább az úgazdagok hobbi szintje és nem a megélhetése. A gyors gyarapodás érdekében kis mozgásterű, szűk ketrecekbe, ólakba, istállókba, nevelő épületekbe zárt jószágokat nagyüzemi módon, tömegtermeléssel, tápokon kell minél gyorsabban eladásra termelni. A tilinkózó, babájának tükröst faragó, nyáját terelgető pásztor, a téli csönd melegében hétszámra pipázó gazda szépírói álom, amely korábban sem volt mindig igaz.

A legtöbb régi tanyától egykori gazdái már évekkel ezelőtt megszabadultak. Ezek egyrészebe a várososon fölszámolásra került üzemek, munkahelyek megélhetés nélkül maradt, lumpenizálódó családjai húzták meg magukat, akik lassanként még arról is lemondanak, hogy az épületeket karban tartás. Pusztul egész környezetük, és a kezdetben még jószágneveléssel, konyhakertészkedéssel kísérletezők jelentős része mára szociális segélyből, mezei lopásokból, tanyafosztogatásokból él, mert — ahogy a nép már a 18. században is nevezte az ilyen ingyenélőket — *„büdös nekik az munka”*.

A megmaradt tanyák egy része a mezőgazdasági termelésben nem vesz részt. Átalakultak egy-egy, a zárt településen lakó, többnyire értelmiségi vagy vállalkozó család hobbi- és nyaraló tanyájává. A hozzájuk tartozó telkeken legföljebb kedvtelésből, esetleg saját célra történik valamilyen kapirgáló kertészkedés vagy becézgető állattartás, de ezek inkább a kontroll nélküli dáridózás; ill. a teljes

nyugalom és visszavonultság színhelyeivé váltak. Ennek a tanyatípusnak másik változata a *falusi turizmust* szolgáló *vendéglátó tanya*, ahol a vendégek az év közben a városban, stresszes munkahelyeken fölszaporodott feszültségektől szabad vigadozásokkal vagy lustálkodó semmittevéssel igyekeznek megszabadulni.

Az újonnan alakuló farm-jellegű gazdaságok már semmiben sem hasonlítanak a régi tanyákra. Itt van mindjárt az építési rendeletekkel szabályozatlan, külső megjelenés. Valamikor a magyar *alföldi tanyatípus* számunkra nemzeti jelleget kölcsönzött, és egyedülálló volt a világon. Turista csalogató és elismerést kiváltó lehetne, amennyiben a mai szociális elvárások szerint belül modernizálnák és korszerűen termelne. Ha Nyugat-Európában szétnézünk, vagy a régi jellegzetes, pl. németalföldi följújtott *favázás* épületeket találjuk, vagy a legkorszerűbb tervezéssel megépült munkahelyeket.

Nálunk a tájba nem illő, műanyag vagy alumínium hullámlemezzel borított, többnyire jókora tároló és nevelőhelyekkel találkozhatunk. Megjelent a többszintes, tetőtér-beépítésű, olykor fiatornyocskákkal ízléstelenül díszített tanyai lakóház. Az udvarán — az atóutak szélén árusított bazárokból vásárolt — műmedencével, mezítelen nőt ábrázoló műkőcsobogóval, a kakpu fölött kuporgó műanyagoroszlánnal vagy a fűben mosolygó kerti törpével. Az egész magánbirodalmat drótsövénnyel, riasztó berendezéssel veszik körül és a bejáratra kiírják: „Védett terület”, amelyet a kerítésen belül vicsorgó, hústépő ebek bizonyítanak.

Mind nagyobb társadalmi gondot okoznak az 1950-től létrehozott *tanyaközpontok*. Ezek a *falucsírák* a szocializmus téveszméi közé tartoznak, amelyekben kísérleti nyúlként családok százai vergődnek egy régen itt feledett életforma szorításában. A tanyájuktól megfosztott, városi, falusi lakóházzal nem rendelkező családok számára korábban olcsó telkeket adtak, ahol szövetkezeti munkájuk elvégzése után, újabb műszakban háztáji gazdálkodást folytathattak. A

kommunista társadalom elképzelése szerint két lehetőség nyílhatott előttük. Az egyik állapot volt az átmeneti, amíg teljesen le nem szoknak a korszerűtlen magántulajdon feudális viszonyairól. Amikor teljesen agrármunkássá válnak, és az ígéret szerinti Kánaán beteljesedésével az anyavárosban vagy faluban kapnak lakást, ahonnan minden nap busz szállítja őket ki-be dolgozni. Ezzel a tanyaközpontok önmagukat élték volna ki, és megtelepedési helyük visszakerülne a termelésbe.

A másik elképzelés szerint ezek a külterületi települések szocialista falvakká fejlődtek volna, amelyekben majd a kommunizmust építő, boldog családok fejlesztik a megálmodott, szép jövőt. Ezek az elképzelések és falucsírák azonban 20. századi „úr-odisszeákká” váltak. Irányíthatatlan „úrhajóként” sodródtak a társadalomban, és kiderült, hogy a hosszú utazás során ugyan ott tartanak, ahonnan elindultak. Az őket kezdetben támogató munkahelyek, a szövetkezetek és állami gazdaságok sorra tönkrementek, a tanácsok pedig elszegényedtek. Lassanként mindenki megfélemezett róluk. Az életető közeg elfogyott körülöttük, és mind inkább egy ellenséges, munkahely és szociális érzékenység nélküli térbe kerültek.

A rendszerváltás után a szabadon választott kormányok sem törődtek velük. Az itt lakók korábbi munkahelyei átalakultak Kft-kké és Bt-kké, ahol mind kevesebb alacsony képezésű agrármunkásra van szükség. Amit az 1970-es évek végéig létrehoztak: tanácsi kirendeltséget, orvosi rendelőt, gyermeknevelő intézményeket, postát, terményátvevőt stb, azt a tanácsok és az önkormányzatok visszafejlesztették, megszüntették. A költségvetésükbe ugyanis elfelejtették a tanyaközpontok fejlesztését és fönntartását államilag betervezni. A szűkös keretből ezeket nem lehet a várostól elszívott pénzen tartani. Ismét az a két lehetőség adódik, hogy vagy elnéptelenednek, vagy az anyatelepülésektől elszakadva, önálló falvakká fejlődnek. Ehhez viszont társadalmi türelmességre, jelentős segítségre lenne szükségük és humánus belátásra, hogy ezeken az isten háta mögötti településeken nem kísérleti nyulak, hanem a boldogulásukért küzdő emberek élnek.

Ma az egész magyar tanyavilág előre menekül. Csak így maradhat fenn. Pillanatnyilag a legéltrevalóbb változatnak a *társult családi gazdaságokat* gondoljuk. Németh László már foglalkozott vele. A *Magyar Irodalmi Lexikonban* így fogalmaztak erről: „*A kapitalizmussal és szocializmussal szemben harmadik utat hirdetett, mely szerint a minőségi munkát végző kistermelők, szabadon társult telepes földművelők társadalmát kell megteremteni (melyben az országos terv csupán az egyes csoportok közötti súrlódások megszüntetésére hivatott.) Ebben az átalakulásban szerinte a magyar parasztságé és az ebből kinőtt új középosztályé a vezető szerep.*”

Azóta sok minden előnytelenül megváltozott. Egyelőre a külterületi infrastruktúra, az oktatási, kultúrálódási helyek hiánya, a tőkeszegénység, a súlyos adóztatás, a türelmetlen társadalom hátráztatja a tanyai fejlődést. A családi farmjellegű mezőgazdasági vállalkozásnak az lenne a lényege, hogy a lakó- és termelőhely ismét együtt lenne.

A család kiválasztaná maga közül a közvetlen termelésben részt vevőket, és egy olyan szervező személyt, aki az ügyeket intézi: a számlák befizetésétől, a szerződések megkötésén át az értékesítésig. Végül pedig a legfontosabb, hogy a megtermelt árút ne nyersanyagként adják el, amelyen a termelő és fogyasztó közé beépült, munka nélkül élősködők egész láncolata húzódik, hanem legalább félterméket, vagy fogyasztásra kész cikket állíthassanak elő. A gazdaságát fejlesztő így tudna visszaforgatható tőkéhez jutni. Csakhogy, ha például a tejtermelő gazdaságában egyetlen szeparátort elhelyez, már iparüzési adót is kivetnek rá, megfojtva vállalkozását. Ezért jó esetben a 60-70 Ft körüli összegért átvett liter tejért a boltban a fogyasztó átlag 120 Ft-ot fizet, és újabban az agyonkezelt italt tartalmazó tasakra szemérmesen ráírják, hogy „tejszerű készítmény”.

A következő fejlődési szakasz, amely nem utópia, hiszen elvéve már van rá példa, az volna, ha több családi gazdaság társulna. Ez nem *szövetkezet* lenne —

hiszen a kifejezést, különösen a Dél-Tiszántúlon úgy meggyűlöltették és lejáratták, hogy még hallani sem szeretnek róla —, hanem, főleg az együttes tárolás, földolgozás, de még inkább az értékesítés érdekében nem erőszakkal, közös tulajdonként, hanem *önként vállalt magántársulásként* jönne létre.

Ennek előnyei közül néhányat említek. Ma egy nagy teljesítményű, korszerű önjáró arató-cséplőgép, amelynek kihasználtsága legföljebb néhány hét, 20 millió Ft. fölött van. Egy családi gazdaság nehezen tudja beszerezni, talán fölösleges is. Több gazdaság viszont nem nélkülözheti. A társulás az arra rátermett tagját önerőből taníttathatja: a legkorszerűbb eljárások, munkamódszerek, ügyintézésék specialistájává. A végzett szakembernek nem kell munkahelyet keresgélnie; a tanítatók pedig biztosak lehetnek abban, hogy tagjuk visszatér a közösen működő *munkacsaládhoz*. A fejleszteni kívánó, az új családot alapító, a beteg, a munkából kiöregedett ember a közösség kamatmentes hitelét vagy vissza nem térítendő anyagi segítségét élvezheti.

Belterjesen gazdálkodni, szakosodni, biotermelést folytatni, háztartási biogázzal saját energiát fölhasználni stb. mind a hazai piacon, mind az EU-ban való érvényesülés érdekében csak úgy gazdaságos, ha minél korszerűbb termelő eszközöket, berendezéseket állítanak üzembe. Ennek előnyeit az azonos érdekeket alkotó közösség képes kihasználni és élvezni.

Az ilyen társulásoknak úgy van értelme, ha nem válnak ismét tömeg-munkahellyé, hanem megmaradnak egy, a jövőben kialakuló, néhány tucat embert foglalkoztató kisvállalkozásnak, amely a kereslet szerint gyors profilváltásra képes; ahol az egyéniség nem vész bele az „embermasszába”, hanem a kreativitás érvényesül, amely *mindig a társadalom rugója marad* és a fejlődést biztosítja. Így jöhetne létre a nemcsak metaforikus értelmű Németh László-i gondolat, amely *Kert-Magyarországot* álmódott.

Azt mindenkinek világosan látnia kell, hogy nekünk a legnagyobb természeti kincsünk a föld. Az egyik legjobb adottságunk: a földszeretet szinte génjeinkbe kódolva máig él bennünk. Természetünk a szorgalom, és fönmaradunk, ha hagynak végre bennünket kibontakozni és sorsunkat szabadon irányítani.

Hazánk sohasem lesz „*a vas és acél országa*”, ahogy egykor akarták és erőltették. Lehet a szürkeállományé, a kevés nyersanyagra és energiaföľhasználásra épüľő műszergyártásé, finom mívű iparé, de legfőképpen a mezőgazdaságé, amelynek évezredes hagyománya van. Ezért önös érdekekből nem tönkre tenni kell, ahogy ma bánnak vele, hanem az egész társadalomnak támogatni.

*

